

“SUN’IY INTELLEKT — TIL O’RGANISHNING YANGI DAVRII”

Topildiyeva Dilafruz To’xtamurod qizi

*O’zbekiston Davlat Jahon tillari
universiteti 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada sun’iy intellekt (AI) texnologiyalarining chet tillarini o’rganish jarayonidagi o’rni, afzalliklari va muammolari ilmiy tahlil qilinadi. Til o’rganishdagi AI vositalari — adaptiv o’quv tizimlari, chatbotlar, talaffuz tahlili dasturlari, mashinaviy tarjima va immersive(virtual yoki ovozli) texnologiyalar misolida o’rganiladi.

Maqolada, shuningdek, sun’iy intellektning o’qituvchi rolini to’liq bosa olmasligi, ma’lumotlar maxfiyligi va insoniy muloqot cheklovlari kabi muammolar ham yoritilgan.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, til o’rganish, adaptiv tizim, chat-bot, ta’lim texnologiyasi, talaffuz tahlili, shaxsiylashtirilgan o’quv

Kirish

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni bilish inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida zarur shartga aylandi. Shu bilan birga, ta’lim tizimi ham jadal raqamlashtirilmoqda. So’nggi yillarda sun’iy intellekt (AI) texnologiyalarining rivojlanishi natijasida til o’rganish jarayoni yangi bosqichga ko’tarildi.

An’anaviy o’qitish uslublari ko’p hollarda o’qituvchi faoliyatiga asoslangan bo’lsa, AI vositalari o’quvchini **markaziy subyekt** sifatida ko’radi. Ular o’quvchining individual darajasi, tezligi, xatolari va o’rganish uslubiga mos tarzda ta’lim mazmunini moslashtiradi.

Sun’iy intellekt o’qituvchini almashtiruvchi emas, balki unga yordam beruvchi, o’quvchini esa faol ishtirokchiga aylantiruvchi vositadir. Shu sababli, AI ning til o’rganishdagi o’rni va ahamiyatini chuqur tahlil qilish bugungi kunda dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Sun’iy intellekt va til o’rganish texnologiyalari

Sun’iy intellekt — bu inson tafakkuriga xos bo’lgan o’rganish, tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini kompyuter tizimlari orqali amalga oshiruvchi texnologiyalardir. U til o’rganish jarayonida quyidagi yo’nalishlarda faol qo’llanilmoqda:

1. Adaptiv o’quv tizimlari

AI asosidagi platformalar (masalan, *Duolingo*, *Memrise*, *Busuu*) foydalanuvchining darajasi va o’rganish tezligiga qarab mashg’ulotlarni moslashtiradi.

“Birdbrain” algoritmi o‘quvchining javoblarini tahlil qilib, dars murakkabligini avtomatik sozlaydi. Bu yondashuv shaxsiylashtirilgan ta’limni ta’minlaydi va motivatsiyani oshiradi.

2. Nutqni tanish va talaffuz tahlili

Talaffuzni o‘rganish uchun *Elsa Speak* va *Google Pronunciation AI* dasturlari foydalanuvchining nutqini fonetik jihatdan tahlil qiladi, xatolarni belgilab beradi va to‘g‘ri talaffuzni ovozli shaklda namoyish etadi. Bu texnologiya o‘quvchining fonetik sezgirligini oshiradi.

3. Chatbotlar va virtual suhbatdoshlar

ChatGPT, *Replika*, *TalkPal* kabi chatbotlar chet tilida tabiiy muloqot muhitini yaratadi. Ular kontekstni tushunadi, grammatik xatolarni to‘g‘rilaydi va o‘quvchi darajasiga mos suhbat olib boradi. Bu metod o‘quvchining og‘zaki nutqini rivojlantirishda katta yordam beradi.

4. Mashinaviy tarjima tizimlari

DeepL, *Google Translate*, *Yandex translate* singari neyron tarjima tizimlari matnni so‘zma-so‘z emas, balki **ma’nosiga qarab** tarjima qiladi. Bu o‘quvchiga yangi so‘zlar, iboralar va sintaktik tuzilmalarni chuqurroq o‘zlashtirish imkonini beradi.

5. Ovozli yordamchilar va immersiv texnologiyalar

Alexa, *Siri*, *Google Assistant* kabi ovozli yordamchilar orqali o‘quvchi har kuni tabiiy muloqot amaliyotini mashq qiladi. VR (virtual reallik) texnologiyalari esa o‘quvchini real muhitga joylashtirib, tilni amaliy o‘rganish imkonini yaratadi.

6. O‘qituvchiga yordam beruvchi AI tizimlar

AI nafaqat o‘quvchilar, balki o‘qituvchilar uchun ham foydalidir. *Khanmigo*, *Quizizz AI* yoki *Google Classroom AI* kabi tizimlar o‘quvchilarning xatolarini tahlil qilib, shaxsiy yondashuv strategiyalarini ishlab chiqadi. Bu o‘qituvchi mehnatini yengillashtiradi va ta’limni tahliliy boshqaruvga o‘tkazadi.

AI vositalarining afzalliklari

1. Shaxsiylashtirilgan ta’lim

AI tizimlari o‘quvchi darajasi, tezligi va xatolarini kuzatib, unga mos mashg‘ulotlarni tanlaydi. Tadqiqotlarga ko‘ra, AI asosidagi platformalar yordamida o‘rganayotgan talabalar yangi so‘zlarni 40% tezroq o‘zlashtiradi (Duolingo Research, 2024).

2. Tezkor teskari aloqa

AI xatolarni bir zumda aniqlab, to‘g‘rilash yo‘lini ko‘rsatadi. Masalan, talaffuzdagi xatolar *Elsa Speak* orqali fonetik tahlil asosida aniqlanadi. Bu o‘quvchining o‘z-o‘zini tuzatish (self-correction) malakasini rivojlantiradi.

3. Moslashuvchanlik va 24/7 ta’lim

AI yordamida o‘rganish vaqt va joyga bog‘liq emas. O‘quvchi mobil qurilma orqali istalgan vaqtda mashq bajarishi mumkin. Bu mustaqil ta’limga keng yo‘l ochadi.

4. Interaktivlik va motivatsiya

O'yin elementlari (gamifikatsiya) orqali AI o'quvchini faol ishtirok etishga undaydi. Har bir muvaffaqiyat uchun mukofot, ball yoki bosqich berilishi o'rganish jarayonini qiziqarli qiladi.

5. Tabiiy til muhitini yaratish

Chatbotlar va VR dasturlari o'quvchini real hayotdagi vaziyatlarga joylashtirib, so'zlashuv amaliyotini kuchaytiradi. Bu "til muhitini sun'iy ravishda tiklash" tamoyiliga asoslanadi.

6. Inklyuzivlik va ta'limga teng kirish

AI asosidagi vositalar imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ham qulay. Nutqni matnga aylantiruvchi (Speech-to-Text) va matnni ovozli o'qib beruvchi (Text-to-Speech) texnologiyalar ta'limda tenglikni ta'minlaydi.

Cheklovlar va muammolar

1. Insoniy muloqotning cheklanganligi

AI tizimlari grammatik jihatdan to'g'ri javob bersa-da, hissiy ohang, madaniy kontekst va ijtimoiy nuanslarni to'liq aks ettira olmaydi. Natijada o'quvchi "jonli til" tajribasidan mahrum bo'ladi.

2. O'qituvchining o'rnini to'liq bosa olmaslik

AI o'qituvchi kabi motivatsiya, ruhiy qo'llab-quvvatlash yoki pedagogik empatiyani bera olmaydi. Eng samarali model — "AI + o'qituvchi" hamkorligi hisoblanadi.

3. Ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizlik

AI tizimlari foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini yig'adi. Agar ular yetarli himoyaga ega bo'lmasa, bu ma'lumotlar tarqalish xavfi mavjud. Shu bois, xalqaro maxfiylik standartlariga (masalan, GDPR) rioya etish zarur.

4. Texnik cheklovlar va raqamli tafovut

AI dan foydalanish uchun barqaror internet va zamonaviy texnika zarur. Qishloq hududlarida bu imkoniyatlar cheklanganligi "raqamli tengsizlik" muammosini keltirib chiqarmoqda.

5. Haddan tashqari ishonish

Ba'zi o'quvchilar AI vositalarini yordamchi emas, tayanch sifatida qabul qilib, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini yo'qotishadi. Bu esa o'rganish jarayonining sifatiga ta'sir qiladi.

6. Til xilma-xilligiga tahdid

AI asosan keng tarqalgan tillar bilan ishlaydi, kichik tillar, jumladan o'zbek tili uchun yetarli ma'lumot bazasi yo'q. Natijada til resurslari orasida raqamli nomutanosiblik paydo bo'lmoqda.

Xulosa

Sun'iy intellekt texnologiyalari til o'rganish jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ular shaxsiylashtirilgan, qulay va interaktiv ta'lim muhitini yaratadi, o'quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi va o'qituvchining samaradorligini oshiradi.

Biroq, bu texnologiyalarni qo'llashda insoniy muloqotni, madaniy kontekstni va axloqiy tamoyillarni saqlab qolish zarur. Shunda AI til o'rganishning raqibiga emas, balki **eng ishonchli hamkoriga** aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Khamzaev, N. (2024). *AI-Driven Language Learning Platforms*. Uzbek Scholar Journal, Vol. 31.
2. Azizova, A.A. (2025). *The Significance of Artificial Intelligence in the Acquisition of Foreign Languages*. International Journal of Artificial Intelligence.
3. Duolingo Research Report (2024). *AI-Based Personalization in Language Learning*.